

УДК 001(477)–051 В.Гнатюк637.011.31(477.83)

ВЗАЄМИНИ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА З УЧИТЕЛЯМИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Оксана Шеремета

*Львівська державна фінансова академія
вул. Коперніка, 3, 79000 Львів, Україна*

Розглянуто роль В. Гнатюка у формуванні української національної школи, на основі епістолярію простежено формування творчих взаємин вченого з учителями Західної України, їхні творчі та особисті контакти.

Ключові слова: Володимир Гнатюк, Наукове товариство ім. Шевченка, український вчений, національна освіта, контакти з учителями.

Видатний український вчений Володимир Гнатюк наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. зробив значний внесок у вивчення духовної та матеріальної культури України. Він неодноразово звертав увагу на велике значення українського шкільництва, вважаючи, що іншомовне є чужим українській нації і, крім того, сприяє денаціоналізації. Великою заслугою В. Гнатюка перед національною школою є те, що він своєю наполегливою працею, кипучою енергією зумів зацікавити і заохотити народних учителів, розкиданих по всіх куточках краю, до активної етнографічної праці. На них він покладав особливі надії, оскільки вони щоденно були у гущі народу і мали змогу вивчити його життя і проникнути в усі таємниці його душі. Відомий вчений виростив цілу плеяду вчителів-збирачів фольклорних матеріалів, які зробили гідний внесок у розвиток етнографічної думки і народної педагогіки на західноукраїнських землях. У зборі фольклорно-етнографічних матеріалів йому активно допомагали народні вчителі: Л. Гарматій (1866 – 1924), А. Онищук (1883 – 1937), Б. Заклинський (1886 – 1946), О. Іванчук (1886 – 1920). Відповідно до розроблених В. Гнатюком фольклорно-етнографічних програм вони надсилали йому записані казки, легенди, пісні, колядки і щедрівки, перекази, матеріали про родинні звичаї та обряди [7].

Життям і науковою діяльністю В. Гнатюка цікавилася багато дослідників: М. Мушинка, Б. Романенчук, В. Яценко та ін. Вони у своїх працях висвітлювали різні аспекти діяльності українського вченого. Однак питанням педагогічної діяльності В. Гнатюка, його участі у боротьбі за українську школу приділяється дуже мало уваги.

Ми ставимо за мету простежити стосунки вченого з тогочасними освітніми діячами, з'ясувати, який вплив мали ці зв'язки на зростання професійного рівня В. Гнатюка. Основним джерелом нашого дослідження були матеріали, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у Львові (фонд НТШ), Львівській науковій бібліотеці імені В. Стефаника АН України (фонд В. Гнатюка), а також збірник "Володимир Гнатюк: Документи і матеріали". Аналіз цих матеріалів дав змогу простежити наукову діяльність вченого, його творчі плани, громадські інтереси.

Взаємини В. Гнатюка із західноукраїнськими учителями мали кілька форм. Перша – це контакти через листування. В. Гнатюк кореспондував із різними науковими закладами та особами. Друга форма – книгообмін, яким В. Гнатюк займався як працівник НТШ. Збереглося багато листів з подякою В. Гнатюкові за надіслані книги, а також прохання надіслати нові видання.

Видатний етнограф і вчений надавав великого значення вивченню народної творчості в школах, вважаючи її засобом пізнання історії свого народу, його духовності. На його думку, незвичайне багатство мови, поетичних образів, символів, порівнянь мають значний вплив на формування особистості учнів. В. Гнатюка непокоїло те, що вивчення народної словесності в школах запущено, немає єдиного підходу до її викладання, а також відповідної навчальної літератури [4].

Року 1910 виходить цінна книжка В. Гнатюка „Народні оповідання про опришків”. У ній вчений помістив 258 найбільш оригінальних переказів, записаних учителями Гуцульщини (А. Онищуком, М. Приймаком, Г. Павлусевичем, Д. Бойчуком). Ці вчителі також збирали для музеїв і виставок гуцульські художні вироби, одяг, знаряддя праці. Л. Гарматій, А. Онищук, Б. Заклинський детально вивчали і матеріальну культуру гуцулів. Їхню плідну працю відзначав В. Гнатюк у статті “Причинки до пізнання Гуцульщини” [3]. А культурно-освітню і фольклористичну працю Л. Гарматія, який учителював на Гуцульщині в 1893–1912 роках, В. Гнатюк високо оцінив у публікації “Лука Гарматій і його сподвижники про М. Коцюбинського”.

Важливі відомості про культуру і побут гуцулів містяться і в листах вищенаведених учителів до В. Гнатюка. Ці листи і тепер є важливим джерелом для вивчення культури гуцулів. Тільки ґрунтовне засвоєння народної творчості в школі, на думку вченого, приведе до зміни хибного погляду, що вона не може дати інтелігентові ніякої духовної поживи, тому що вийшла з такого низького і темного середовища, де культурній людині нема чого шукати, немає чому вчитися.

Надзвичайно важливо, на думку вченого, щоб учителі насамперед любили свій предмет, цінували його і цю любов і захоплення ним передавали учням. Він вважав, що учителі повинні належати до наукових товариств, бути

забезпечені відповідними виданнями, стежити за появою нової літератури з предмета, ґрунтовно опрацьовувати її з олівцем у руках. Учителеві недостатньо знати лише назви нових видань, ніколи їх не бачачи і не читаючи [2].

Досліджуючи тривалий час Закарпаття, В. Гнатюк намагався залучити закарпатську інтелігенцію до проблем української школи. Він неодноразово бував на Закарпатті, збирав народну словесність, спілкувався з культурними діячами краю. У результаті фольклорно-етнографічних експедицій з'явився шеститомник "Етнографічних матеріалів з Угорської Русі". Вчений не залишився осторонь дискусій про національну приналежність і літературну мову закарпатських українців. У статті "Світлі духи на Угорській Русі" В. Гнатюк виступив з критикою угорської газети "Схід", що опублікувала кореспонденцію під криптонімом "X" з гострими нападками на українську і російську мови. Він закликав закарпатську інтелігенцію перейти на українську літературну мову. Справедливо критикував деякі публікації газети "Наука", автори яких не визнавали літературної мови і користувалися язичієм [5].

Разом з іншими прогресивними діячами того часу вчений виступав проти денационалізації закарпатоукраїнського населення. Він склав програму заходів розвитку науки і культури краю. Радив ввести в початкових класах обов'язкове вивчення української мови та літератури, відкрити в духовних семінаріях Будапешта, Пряшева, Ужгорода кафедри української мови, літератури, історії, видавати українські газети, журнали, заснувати літературні товариства і читальні.

В. Гнатюк добре знав творчість письменників Закарпаття, зокрема, О. Духновича, А. Кралицького, О. Павловича, О. Митрака. У статті "Число русинів в Угорщині", що вийшла в чеському перекладі, він писав: "Великою помилкою угорсько-руського письменства є те, що в ньому працюють самі лише священики й дяки – вчителі, які всі свої зусилля спрямовують на релігійний бік, залишаючи все інше недоторканим. Поки там не виступить на літературному полі кілька світських письменників, доти не зміниться теперішній стан тамтешньої літератури" [6].

На Закарпатті Володимир Гнатюк познайомився з мовознавцем та етнографом Іваном Панькевичем, завдяки якому до останніх днів свого життя цікавився культурним і науковим життям Закарпаття. І. Панькевич часто повідомляв В. Гнатюка про політичні події в Закарпатті, висловлював незадоволення офіційною політикою угорського уряду. І. Панькевич склав граматику української мови для закарпатських шкіл. В. Гнатюк написав схвальну рецензію на цю працю, в якій, зокрема, зазначав: "Дальший розвій мови на Закарпатті піде своїм природнім шляхом, а політичні впливи і симпатії, які доси робили стільки заколоту в питанні літературної мови й правописі, зникають" [8].

І. Панькевич інформував В. Гнатюка про свої праці, наукові задуми та плани, він цінував заслуги В. Гнатюка в розвитку фольклористики та точності передачі діалектичних та фонетичних особливостей мови закарпатців. Відповідно В. Гнатюк допомагав І. Панькевичу чи то порадою, чи новою літературою. Він забезпечував І. Панькевича запитальниками і програмами для збору різних матеріалів, радив, яку літературу необхідно опрацювати для вивчення певних тем [2].

У 20-ті роки з метою поліпшення свого матеріального становища В. Гнатюк погодився на пропозицію свого закарпатського колеги взяти участь в укладанні “Словника закарпатського діалекту”, до якого увійшли як записи В. Гнатюка, так і друківані матеріали інших дослідників. В. Гнатюк три роки працював над створенням словника, виписував діалектні слова з усієї йому доступної літератури про Закарпаття. Вчений відшукав у закарпатських газетах, журналах, стародруках, а також в усному мовленні понад 20 тис. слів [8]. На жаль, видати словник не вдалося.

Збереглося листування з приятелем Володимира Гнатюка – закарпатським істориком та етнографом Юрієм Жатковичем. Воно тривало протягом 1895–1914 років. Ю. Жаткович інформував В. Гнатюка про політичне та соціально-економічне життя Закарпаття, про стан освіти в краї. В. Гнатюк, відповідно, вислав закарпатському вченому твори українських письменників, які Ю. Жаткович перекладав на угорську мову [10].

Крім І. Панькевича та Ю. Жатковича, В. Гнатюк листувався також з В. Барчаком, Г. Стрипським, Л. Дем’яном та іншими письменниками і культурно-освітніми діячами Закарпаття [9]. Майбутнє закарпатського населення він уявляв лише у єднанні з Галичиною й усім українським народом. Вважав, що тільки така єдність забезпечить успішний суспільно-політичний і освітній розвиток Закарпаття.

Отже, Володимир Гнатюк не тільки сам активно вивчав питання української освіти, але й залучав до цієї праці значну частину західноукраїнської інтелігенції, яка і після смерті свого вчителя продовжувала його справу. Більшість праць ученого і його помічників - учителів (А. Онищука, Б. Заклинського, Л. Гарматія) не втратили й досі свого наукового значення і заслуговують на перевидання.

1. *Гнатюк В.* Вибрані статті про народну творчість: На 110-річчя народження 1871-1981 // Записки НТШ. Нью-Йорк, 1981. Т. 201. С. 118–119.
2. *Гнатюк В.* : Документи і матеріали (1871-1989). Львів, 1998. С. 203, 318-321, 333.

3. *Гнатюк В.* Причинки до пізнання Гуцульщини // Записки НТШ. Львів, 1917. Т. 123–124. С. 1–57.
4. *Гнатюк В.* Русини в Станіславській гімназії // Літ.-Наук. Вісн. Львів, 1901. Т.15. С. 40.
5. *Гнатюк В.* Світлі духи на Угорській Русі // Літ.-Наук. Вісн. Львів, 1904. Т. 27. С.121–122.
6. *Гнатюк В.* Число русинів в Угорщині // Літ.-Наук. Вісн. Львів, 1899. Т. 6. С.199–200.
7. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Ф. 34 (В. М. Гнатюка). Спр. 81, 128, 134.
8. Науковий збірник музею української культури. Пряшів, 1967. Т. 3. С. 296.
9. *Мушинка М.* Володимир Гнатюк: Життя та його діяльність // Записки НТШ. Париж; Нью Йорк; Сідней; Торонто, 1987. Т. 207. С. 142.
10. *Романенчук Б.* Володимир Гнатюк, 1871-1926 // Бучач і Бучаччина історично-мемуарний збірник. Нью Йорк; Лондон; Париж; Сідней, 1972. С. 131.

RELATIONSHIPS OF VOLODYMYR HNATIUK WITH TEACHERS OF WESTERN UKRAINE

Oksana Sheremeta

*L'viv State Financial Academy
Kopernik Str.,3, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The article considers the role V. Hnatiuk in developing the Ukrainian national school; on the basis of epistle it observes the formation of creative relationships between the scholar and teachers of the Western Ukraine, their creative and personal contacts.

Key words: Volodymyr Hnatjuk, Shevchenko Scientific Society, Ukrainian scholar, national education, contacts with teachers.

Стаття надійшла до редколегії 20.11.2006

Прийнята до друку 20.12.2006